

FENOMENUL ADA ZEVIN ÎN ARTA NAȚIONALĂ

Doctor în studiul artelor, conferențiar cercetător

Liliana CONDRATICOVA

Doctor în studiul artelor și culturologie

Natalia PROCOP

Institutul Patrimoniului Cultural

*Creația Adei Zevin are la bază o cultură artistică elevată,
ce rezultă din studierea atentă,
creativă atât a moștenirii trecutului,
cât și a artei apusene.*

Ludmila Toma

Artist plastic din Basarabia și nume de referință în arta națională, un simbol al epocii, eminent critic de artă și înzestrat pedagog, cu un sublim talent nativ fațetat prin studiile de specialitate la București, Moscova, Sankt Petersburg și Chișinău, Ada Zevin ocupă un loc special în evoluția artelor plastice din Republica Moldova, exprimându-și discret aspirația de a-și păstra libertatea de creație și gândirea progresistă, în pofida mediului social, politic și ideologic ostil. Marcând a suta aniversare de la nașterea regretatei pictoriței, în data de 4 septembrie 2018, Muzeul Național de Artă al Moldovei (MNAM) a inaugurat expoziția comemorativă „Ada Zevin – 100 ani de la naștere” [1; 2], devenită un eveniment excepțional și un bun prilej de a re(găsi) și de a re(întâlni) o celebră creatoare care a avut un impact valoros asupra artelor plastice naționale din secolul al XX-lea.

Deși au fost publicate articole și editate cataloage ce cuprind informații relevante din viața și creația pictoriței, toate având aparatul critic adecvat și un exuberant material iconografic [1; 2; 5-18], în studiul de față ne propunem să o (re)descoperim pe Ada Zevin în toate căutările și revelațiile sale manifestate plener în diferite perioade de activitate fructuoasă. Aceste lucrări au devenit o prețioasă călăuză în formarea generațiilor noi de artiști plastici.

Distincta sa eleganță, înaltul profesionalism și măiestria inconfundabilă își au rădăcinile în formarea pictoriței născute la început de toamnă 1918 într-o familie de pedagogi evrei. Ada Zevin (născută ca Ada Mironovna Zevina) și-a făcut studiile primare la Liceul „Jeanne d'Arc” (1927–1937) din Chișinău, după care a urmat, în anii 1938–1940, clasa profesorului Francisc Șirato la Facultatea de Pictură de la Academia de Arte Frumoase din București. Aici a făcut cunoștință cu doi mari artiști plastici – Dimitrie Sevastian și Mihai Grecu –, legând cu ei o prietenie pe viață.

Ada ZEVIN

(03.09.1918 – 23.09.2005)

În 1940 a revenit la baștină, în Basarabia, pentru a continua studiile la Școala Republicană de Arte Plastice, în clasa profesorilor August Baillayre și Moisei Gamburd, doi titani ai artei basarabene. Studiile au fost întrerupte de cel de-al Doilea Război Mondial, Ada Zevin fiind evacuată în anii 1941–1945 în Republica Kalmîkia, apoi în Caucaz, unde a activat ca educatoare într-o casă de copii din Georgia. Fire insistentă și perfecționistă, ea își reia în anii 1945–1947 studiile la Școala Republicană de Arte Plastice, sorbind de data aceasta din abilitatea și vocația profesorilor Rodion Gabricov și Ivan Hazov. În următorii doi ani (1947–1949) își desăvârșește măiestria la Institutul de Stat „V. I. Surikov” din Moscova, Facultatea de Pictură, după care s-a transferat la Facultatea de Istoria și Teoria Artelor a Institutului „I. E. Repin” al Academiei de Arte din Leningrad (1949–1953), pe care o absolvă cu diploma *Magna cum laude*.

În 1956 Ada Zevin este titularizată membru al Uniunii Artiștilor Plastici. A desfășurat o vastă activi-

tate expozițională, debutând la Expoziția republicană de artă plastică în anul 1959. Au urmat vernisaje în grup, printre care expoziția Unională de Arte Plastice (1960), expoziția Internațională de Arte Plastice din Montreal (1966), expozițiile organizate de UAP a RSSM/Republica Moldova (1966–2000), expoziția artiștilor plastici basarabeni: „Bessarabia Moia” / Basarabia Mea, Galeria „Artmark”, București (2009).

Prima sa expoziție personală a avut loc în 1969, la Muzeul Republican de Arte Plastice din Chișinău (actualmente MNAM) [9, p. 142], urmând un șir de expoziții personale la Chișinău și București (1970, 1980, 1994, 1995, 1996, 1997, 1999, 2001), cele mai reprezentative fiind expozițiile desfășurate la MNAM (1980), în Sala de Expoziții a UAP, Chișinău (1989), la sediul Fundației Culturale Române din București (1996), la Chișinău sub egida ONU (2001).

După plecarea sa în lumea celor drepte, MNAM a organizat, în 2008, 2013, 2018, expoziții *in memoriam* Ada Zevin, or o parte din lucrările sale se păstrează în colecția muzeului, dar și în numeroase colecții private din Republica Moldova, Ucraina, Polonia, Federația Rusă, Bulgaria, România, Suedia, Canada, SUA, Australia, Israel, Danemarca, Olanda. De menționat că, fiind acuzată de „indiferență socială” în perioada stărnării, Ada Zevin a fost recunoscută oficial abia la vârsta de 80 de ani [3, p. 4]. În 1998, pentru înalta măiestrie artistică, contribuție deosebită la dezvoltarea culturii artistice din Republica Moldova și pentru participare activă la formarea generațiilor de tineri plasticieni, Ada Zevin a fost decorată cu cea mai înaltă distincție de stat – „Ordinul Republicii”.

Ada Zevin. *Autoportret în beretă neagră*, 1959, ulei, carton, 35 × 25 cm

Personalitate complexă, Ada Zevin s-a manifestat plenar pe parcursul a peste șase decenii într-o triplă ipostază – de pictor, de critic de artă și de pedagog, reușind să atingă în fiecare dintre ele o performanță inegalabilă.

În calitate de cercetător al artelor plastice și de critic de artă, Ada Zevin, semnând cu pseudonimul Ada Mansurova, publică în anii 1953–1975 valoroase articole și studii științifice complexe în domeniul artelor plastice, a patrimoniului artistic și a creației artistice populare, inclusiv: *Peredvizhnaya khudozhestvennaya vystavka. Katalog*. Livshits M., Mansurova A. Kishinev: Partiynoe izdatel'stvo TsK KP (b) Moldavii, 1955; 9 *respublikanskaya khudozhestvennaya vystavka. Katalog*. Zhumatii I., Livshits M., Mansurova A. Kishinev: Partizdat, 1955; Livshits M., Mansurova A. *Izobrazitel'noe iskusstvo Moldavskoy SSR*. Moskva: Sovetskiy khudozhnik, 1957; *Vystavka rabot R. Okushko, S. Chokolova. Katalog*. Zevina A. Kishinev: Moldreklama, 1966; Livshits M., Mansurova A. *Izobrazitel'noe iskusstvo MSSR (Albom)*. Moskva: Sovetskiy khudozhnik, 1967). Bogata istoriografie pe care ne-a lăsat-o ca moștenire și care ține de evoluția artelor plastice din RSSM îl are deseori în calitate de coautor pe renumitul istoric și critic de artă M. Livșiț.

În această perioadă (1953–1975), Ada Zevin a activat în calitate de profesor de Istoria artelor la Școala Republicană de Arte Plastice, împărtășind cu generozitate cunoștințele și cifrul măiestriei sale tinerilor dornici de a se iniția în Istoria artelor. A fost înzestrată cu un remarcabil talent pedagogic, găsind cu ușurință cheia pentru fiecare elev în parte, spre a-i trezi interesul și dragostea pentru cunoaștere [14, p. 6]. Indubitabil, cursurile teoretice de istoria artelor, pe care le susținea profesorul Ada Zevin, au influențat și contribuit la formarea câtorva generații de artiști. Printre discipolii săi se numără Elena Bontea, Mihai Țăruș, Ludmila Țoncev, Dmitri Peicev, Inesa Țîpin, mai recent – Victoria Rocaciuc, ajunși ulterior notorietăți ai artei naționale, promotori ai înaltei culturi coloristice-picturale pentru care pleda Ada Zevin. Vasta sa erudiție, deschiderea pentru dialogul cu artiștii, dar și pentru experimentul artistic, s-a soldat cu crearea la Chișinău a unei școli de artă plastică, diferită de cea tradiționalistă sau angajată politic, plantând în cugetul contemporanilor săi o viziune nouă, înnoitoare și non-conformistă.

În calitatea sa de artist plastic, Ada Zevin a realizat pe parcursul vieții creații remarcabile, în mare parte portrete, schițe, naturi statice, peisaje. Lucrează în ulei, acuarelă, creion, cărbune. O parte din grafica sa se păstrează actualmente în Fondul creației Adei Zevin din Biblioteca Științifică din Regiunea Vladimir, Federația Rusă [15].

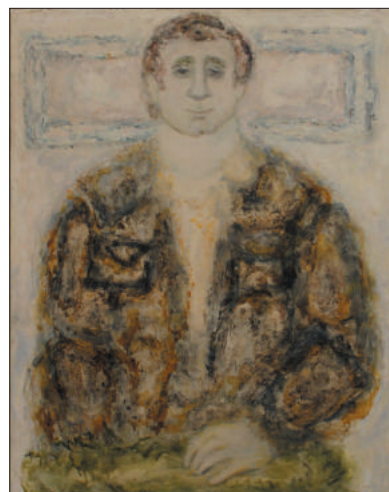

Ada Zevin. *Peisaj cu beci*,
1980, variantă, u/p, 54 × 60 cm

Primele lucrări poartă amprenta academismului, curent al cărui adept Ada Zevin nu era, în căutarea propriului stil ea aderând tot mai mult la arta europeană. În anii 1960, în creația sa se simte mai ales influența picturii franceze, inspirată în mare parte din pasiunea ei pentru Gauguin, Van Gogh, Cezanne. În picturile sale urmărim influența artei contemporane și a artei decorative populare naționale, ale căror principii estetice le urmează fidel plasticiană. Accentele pe clarobscur le obține prin gradațiile de semitonuri, penelul sigur și modelarea iscusită a formei. Formată în cadrul școlii românești de pictură, Ada Zevin a fost adeptul stilului post-expresionist, relevat în creația sa de-a lungul anilor. Potrivit criticului de artă Ludmila Toma, Ada Zevin își dezvoltă gândirea abstractă într-un mod aparte: „de la schițele anilor '60 prin stringența lor coloristică apropiate de fauvism, până la metaforele expresive muzicale pitorești” [11, p. 113-119].

Lucrările Adei Zevin conduc privitorul într-o ambianță metaforică și cromatică – elementul principal al creației sale –, culorile fiind folosite rafinat, echilibrat și deseori într-un mod neobișnuit. Într-o manieră proprie de creație sunt lucrate acuarelele *Scară spre lac*, *Poartă în orașul vechi*, *Natură statică cu sticle*, artista optând pentru pete energice de culoare de diferită densitate ce invadează întreg spațiu al tabloului și care fac opera sa recunoscută și inconfundabilă.

Portretele în ulei sunt minuțios cizelate, cu o influență accentuată a artei decorative populare, predominând detalierea și elementele grafice. În chipurile femeilor înveșmântate în costumul popular transpar stări psihologice accentuate, emoțiile, calitățile sufletești ale actanților. Sugestive în acest sens sunt autoportretele. Primul a fost realizat în 1939, la București – *Autoportret cu sora*. Cel de-al doilea – *Autoportret în beretă neagră* (1959), devine celebru ca măiestrie

Ada Zevin. *Inginerul-constructor V. Criganuță*,
1982, u/p, 105 × 85 cm

și psihologism. A urmat *Autoportret*-ul executat în acuarelă, în 1976, iar în 1981 artista a realizat un *Autoportret* folosind tehnica mixtă pe pânză. Aceste lucrări sunt un răspuns delicat la perturbările politice, sociale și culturale ale timpului, exprimă și pun în valoare condiția omului de artă în funcție de împrejurările social-politice.

Artista ne invită la meditație și dialog pentru a pătrunde în continuare în adâncurile simbolurilor folosite și tratate original în operele sale. O capodoperă a sa, în care reușește să transpună toată bogăția și înțelepciunea poporului folosind simbolistica specifică artei populare este lucrarea *Mărgăritare* (1967), cunoscută și ca *Motiv popular*. În aceeași manieră psihologică și coloristică în diferite perioade realizează lucrările *Băiat din Erevan* (1944), seria *Portretul mamei* (1953, 1956, 1957), *Fată cu carte* (1965), *Nastea Răileanu din Bardar* (1963), *Portretul scriitorului Andrei Lupan* (1964), *Fetița din Livădeni* (1965), *Gaudeamus* (1968), *Moș Petrea* (1967), *Portretul actriței Maria Balan/Actrița Marica Balan* (1975–1978), *Fete din nordul Moldovei* (1978), *Gheorghe Asachi* (1978), *Portretul doamnei Ana* (1979), *Ioana* (1979), *Inginerul-constructor V. Criganuță* (1982), *Dora* (1982), *Portret de femeie* (1987), *Fetița cu porumbei* (1969) etc.

Un loc aparte în creația Adei Zevin revine peisajului. Acestea se caracterizează prin decorativism, contrast cromatic, autoarea izbutind să transpună cu discreție starea momentului, a vremii. Armonia, sobrietatea și expresivitatea sunt o carte de vizită a lucrărilor sale.

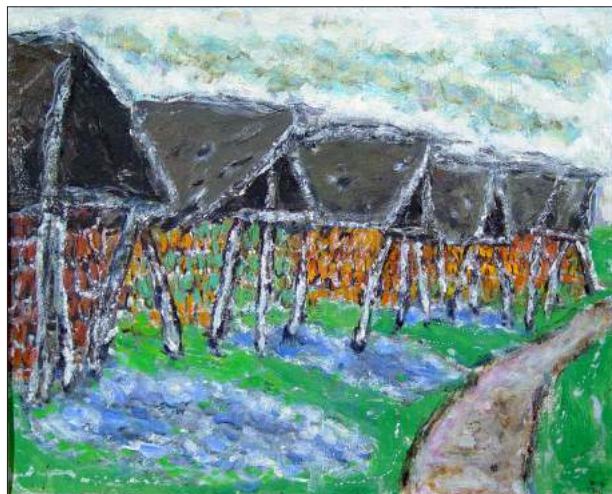
Originară din Chișinău, Ada Zevin a manifestat un interes deosebit față de peisajul urban. Pânzele sale lucrate în acuarelă sau ulei sunt percepute astăzi drept veritabile surse de studiere și reconstituire a orașului vechi, emblematic ca dăruire și afecțiune, meditație

Ada Zevin. *Catedrala din Palanga, Lituania*,
1961, u/p, 70 × 50 cm

și zbucium al culorilor fiind lucrările *Stadionul Dinamo* (1974), *Casa în care a locuit A. Pușkin* (1984), *Lacul primăvara – Lacul comsomoliștilor* (1985), *Colț de stradă*. *Chișinăul vechi* (1988). Acuarelele la aceeași temă sunt realizate într-o tehnică și manieră proprie, acestea fiind pictate „pe uscat”, fără difuziunea petelor cromatice, uneori cu folosirea „aurului” [6, p. 102-107]. Astfel, lucrarea *Porțile vechiului Chișinău* (1972) are valențe de emblemă grație principiului heraldic de rezolvare a compoziției și a fundalului de aur, folosit și în lucrarea *Scara cu trepte spre lac* (1991) pentru înviorarea peisajului arhitectonic. Motivul porților (de altfel, prezent nu doar în creația Adei Zevin), este și el inspirat din tradiția artei populare, artei prelucrării artistice a lemnului, dar și din gândirea și înțelepciunea populară: *Poartă în Chișinăul vechi* (1972), *Poartă în Chișinăul vechi* (1983), *Porțile vechiului Chișinău* (1980), lucrări care și ele comportă alura emblematicului, ultima fiind generalizate până la similitudinea compoziției heraldice [11, p. 113-119].

O temă importantă de ordin spiritual, cea a credinței interzise în perioada sovietică, se întrezărește subtil în creația Adei Zevin. De regulă, edificiile de cult sunt tratate ca subiecte sau fundaluri arhitecturale, dar cu semnificația de a fi păstrat flacăra vie a credinței. Vorbim în acest context de *Catedrala din Palanga, Lituania* (1961), Palanga fiind localitatea unde se desfășurau taberele de creație ale plasticienilor din spațiul ex-URSS. În accepțiunea noastră, lucrările *Glusul vechimii (Vocea străbunelor)*, *Cimitirul din Dolna* (1989) sunt mesageri ai istoriei și culturii noastre tradiționale, o pledoarie de a ne cinsti strămoșii și de a ne păstra identitatea, iar lucrarea *Biserica părăsită* (1985) – un manifest pictural de o rară intensitate, un strigăt febril, un apel la ajutor în vederea salvării acestui segment valoros de patrimoniu care sunt locașurile sfinte.

Ada Zevin. *Uscatul tutunului*,
1972, ulei, carton, 50 × 60 cm

Cu certitudine, asemenea lucrări nu se încadruau în tematica angajată, Ada Zevin fiind învinuită de „indiferență socială”. Or, creația sa este un act de curaj și atitudine civică în sensul promovării adevăratelor valori umane, peisajele sale rustice devenind un autentic manual de arhitectură populară, de simboluri încifrate în porți și în detalii arhitecturale, o sursă de cercetare a tradițiilor populare. Motivele casei părintești și ale tradițiilor populare ocupă un loc deosebit în creația plasticienei, printre acestea numărându-se *Peisaj rustic* (1974), *Peisaj cu casă părintească* (1966), *Casă bătrânească* (1965). Creații aparent simple, lirice, dar de o profunzime și încărcătură simbolică aparte mai ales în perioada formării și educării unui „nou om sovietic”, rupt în mare parte de tradiția populară. Aceiași subiect de peisaj rustic este tratat cu rafinament și afecțiune în lucrările *Uscatul tutunului* (1972), *Poartă în Chișinăul vechi* (1972), *Peisaj cu beci* (1975 și 1980), *Peisaj cu copac alb* (1980), *Peisaj din Dolna* (1989).

O serie de elemente ale artei populare și-au găsit reflectare în naturile statice, precum *Natură statică cu anemone* (1964) cu un covor tradițional drept fundal, *Natură statică cu sticle* (1976).

Ca și întreaga creație a Adei Zevin, genul natură statică trece și el prin câteva etape. Pornind de la clarobscur în prima perioadă a creației, către anii 1960 ea pune accent pe culoare, lucrările căpătând mai multă expresivitate, bine conturată în *Natură statică cu prune* (1959), *Trandafiri albi* (1965), *Natură statică cu mere* (1965), *Liliac* (1966), *Natură statică cu cactus* (1966), *Flori de câmp* (1966), *Natură statică cu romanițe* (1967), *Natură statică în roz* (1967). Apare o prospețime a pânzelor, artista și aici, punând accent pe spiritul culturii naționale. Către anii 1970 autoarea operează cu limbajul metaforic, cu simbioza facturii și cromatice în *Natură moartă cu ulcică galbenă* (anii 1970),

Natură statică cu flori (1972), *Natură moartă cu căuș* (1974), *Flori târzii* (1976), *Flori la fereastră* (1979).

Ada Zevin rămâne în istoria artelor plastice naționale drept un spirit liber cu un stil absolut individual, o mare experimentatoare, căutătoare de noi formule de expresie plastică. Nu a făcut artă angajată și nu se înscrie în contextul artei sovietice îndochinate, aderând la tradițiile artistice ale Europei Occidentale. Iată de ce creațiile sale poartă pecetea eternității, fiind de o actualitate deosebită și astăzi grație naturaleții, curajului pentru teme abordate, sensibilității și simțului estetic demn de apreciat. Amintind dictonul celebrului Paul Gauguin „Arta este ori plagiare, ori revoluție”, cu toate fermitatea desprindem ideea că Ada Zevin rămâne a fi o revoluționară în materie de armonii cromatice și căutarea expresiei artistice, a esenței metaforice, mixând într-o manieră proprie și originală tradițiile artei populare cu cele postmoderniste europene, din care considerente creațiile sale sunt încadrate imparțial și obiectiv în patrimoniul cultural al țării.

BIBLIOGRAFIE

1. <https://mecc.gov.md/ro/content/ministrul-monica-babuc-participat-la-vernizarea-expozitiei-comemorativ-ada-zevin-100-ani-de> (vizitat 3 noiembrie 2018).
2. Expoziție comemorativă a artistului plastic Ada Zevin a fost vernisată în capitală, <https://www.moldpres.md/news/2018/09/04/18007826> (vizitat 3 noiembrie 2018).
3. Ada Zevin. Pictură. Catalog. Chișinău: MNAM, 2018.
4. Antologie a picturii moldovenești (1940–2015). Chișinău: ARC, 2015.
5. Rocaciuc V. Adei Zevin cu admirație. În: ARTA, Seria arte vizuale, Chișinău, 2018, p. 148-150.
6. Toma L. Acuarela în arta plastică moldovenească (anii 1940 – începutul anilor 2000). În: ARTA. Seria arte vizuale, nr. 1. Chișinău, 2015, p. 102-107.
7. Toma L. Acuarelele Adei Zevin. În: Literatura și Arta, Chișinău, nr. 41, 2001.
8. Toma L. Ada Zevin. Chișinău: ARC, 2003.
9. Toma L. Creația Adei Zevin. În: Nistru, Chișinău, 1970, nr. 3.
10. Toma L. Gaudeamus. Ada Zevina. În: Orizontul, nr. 4, 1989.
11. Toma L. Peisajul urban în pictura Moldovei din secolul al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea. În: ARTA. Seria arte vizuale, nr. 1, Chișinău, 2017, p. 113-119.
12. Ada Zevina [Kuvynt yntroduktiv de Mikhay Greku]. Yn: Ada Zevina – 50 de an' de la nashtere: Katalog ekspozitsiei personale. Kishineu, 1969.
13. Ada Zevina. Zhivopis'. Katalog. Kishinev, 1979.
14. Garusova O. Ada Zevina – tselaya epokha v kul'turnoy zhizni Moldovy: [in memoriam (1918–2005)]. Yn: Moldavskie vedomosti. 2005, 18 noyabrya, p. 6.
15. Grafika A. M. Zevinoy v fonde redkikh knig i rukopisey Vladimirskey oblasti nauchnoy biblioteki: Fond № 17. Vladimir, 2002. Iz fonda redkikh knig i rukopisey; Vp. 5.
16. Greku M. Ada Zevina. Zhivopis'. Risunki. Katalog. Kishinev, 1968.
17. Klima M. Ada Zevina. Yn: Femeya Moldovey. Kishineu, 1982, nr. 1.
18. Toma L. Ada Zevina. Kishineu: Literatura artistike, 1983.

Ada Zevin. *Natură statică cu farfurie și anemone*, 1964, ulei, carton, 50×45 cm